संधि–प्रकरणम्

अतिसमीपस्थः द्वयोः वर्णयोः मेलनेन यः विकारः उत्पद्यते सः विकारः एव 'संधिः' कथ्यते।

यथा– विद्या+आलयः= विद्यालयः

महा+ईश्वरः= महेश्वरः।

संधेः त्रयः भेदाः सन्ति –

1 स्वर संधिः 2 व्यंजन संधिः 3 विसर्ग संधिः

स्वर संधिः

यदा स्वरस्य पश्चात् स्वरस्य आगमनेन यः परिवर्तनम् भवति तम् 'स्वरसंन्धिः' इति कथ्यते।

यथा– सर्वदा+अस्माकम्= सर्वादास्माकम् (आ+अ=आ)

उप+इन्द्रः=उपेन्द्रः(अ+इ=ए)

स्वर संधिः पंच भेदाः सन्ति।

1 दीर्घ संधिः 2 गुण संधिः 3 वृद्धि संधिः 4 यण् संधिः

5अयादि संधिः

दीर्घ संधिः

सूत्र– अकः सवर्णे दीर्घः

हृस्व/ दीर्घ– स्वराणाम् दीर्घत्वम् नियमः –

अ ,इ ,उ ,ऋ ,लृ हृस्व/ दीर्घ– स्वराणाम् सम्मुखे समानं हृस्व दीर्घ स्वरः आगते सति द्वयो स्थाने दीर्घ स्वरः भवति ।

यथा– अ+आ– आ

परम+आनन्दः– परमानन्दः

देव+आलयः– देवालयः

अ+अ–आ

राम+अयनम्– रामायणम्

राम+अवतारः– रामावतारः

आ+अ–आ

दया+ अवतारः– दयावतारः

महा+अनुभावः–महानुभावः

आ+आ–आ

विद्या+आलयः–विद्यालयः

महा+आशयः–महाशयः

इ+इ–ई

गिरि+ इन्द्रः –गिरीन्द्रः

अभि+ इष्टः–अभीष्टः

इ+ई–ई

रति+ईशः – रतीशः

मुनी+ईशः –मुनीशः

ई+ई –ई